

PREDHOVOR

Ambíciou tejto monografie¹ je odkrytie limitov autonómie vôle spoločníkov v podobe povinnosti lojality v kapitálovej spoločnosti, a to s ohľadom na rôznosť korporračných záujmov. Pre vykročenie z tieňa domácej právnej úpravy sme komparatívne nazreli do rozhodnutí súdov a aplikácie povinnosti lojality v USA, Nemecku, Rakúsku, v súvisiacich vybraných otázkach vo Veľkej Británii a v Čechách. Snažili sme sa tak prepracovať k riešeniam a inšpiráciám, ktoré možno nie sú hneď na prvý pohľad v slovenskom právnom poriadku odhaliteľné. V prípadoch, v ktorých sme sa doteraz pozerali na možné riešenia v štandardne vychodených právnych chodníkoch, sme sa snažili poodhaliť skryté možnosti právnej regulácie. Základné otázky formulované na prvopočiatku písania tejto monografie boli, či sú spoločníci absolútnymi pánmi svojej spoločnosti a či je povinnosť lojality limitom ich autonómie vôle.

Pre aplikáciu povinnosti lojality spoločníkov je potrebné konfliktné prostredie, v ktorom sa stretávajú rôzne záujmy. Tento konflikt záujmov je živnou pôdou, ktorú potrebujeme pre aplikáciu nástroja na riešenie tohto konfliktu – povinnosti lojality. Aby bolo možné uvažovať o povinnosti lojality spoločníkov, musíme akceptovať, že ich záujmy môžu byť rozdielne. To vedie k tomu, že aj spoločnosť ako výtvar spoločníkov by mala mať svoj vlastný záujem. V monografii sme sa preto snažili zodpovedať s tým súvisiace otázky. Sú záujmy obchodnej spoločnosti odlišné od záujmov jej spoločníkov, resp. môže mať spoločnosť ako samostatná entita vlastné záujmy odčleniteľné od jej spoločníkov? Čo podmieňuje alebo vytvára vlastný záujem spoločnosti? Ktoré záujmy majú prednosť a ktoré chráni povinnosť lojality? Existenciu záujmu spoločnosti sme postupne testovali prostredníctvom rôznych teoretických prístupov – teórie vlastníctva, teórií podstaty obchodných spoločností, ale aj prostredníctvom vlastníckej štruktúry spoločnosti. Monografia súčasne rieši, koho záujmy sú prioritné (spoločnosti, spoločníkov alebo len niektorých spoločníkov) a majú výsadu ochrany prostredníctvom povinnosti lojality. Ďalej je monografia orientovaná na prípadný konflikt povinnosti lojality s právami spoločníkov (napr. právo hlasovať na valnom zhromaždení, právo prevodu obchodného podielu) a vplyv

¹ Práca bola spracovaná v rámci projektu APVV-16-0553 **Premeny a inovácie konceptu kapitálových spoločností v podmienkach globalizácie (PIKAP)**.

povinnosti lojality na výkon takýchto práv spoločníkov a potenciálnu deformáciu práva na povinnosť.

Pôvodne mala byť monografia zameraná výlučne na povinnosť lojality ako nástroja na riešenie vnútorných konfliktov medzi spoločníkmi v kapitálovej spoločnosti, kedy a za akých okolností sa iniciujú nároky z povinnosti lojality, kto si môže tieto nároky uplatniť. Zároveň sme mali úmysel hľadať len povinnosť lojality spoločníka v podobe jeho jednoduchej vernosti voči spoločnosti a v zásade neškodenia jej, ako ani ostatným spoločníkom. Vychádzali sme súčasne z toho, že spoločník kapitálovej spoločnosti nemá povinnosť starostlivosti. Postupný výskum však ukázal, že pôvodný úmysel nebol udržateľný. Hľadanie povinnosti lojality v uvedenej podobe v jednotlivých vybraných jurisdikciách viedlo k identifikácii rozdielnych prístupov k nazeraniu na povinnosť lojality a jej vyžadovaniu od spoločníkov kapitálových spoločností (v USA je napr. povinnosť lojality systematicky zaraďovaná do širšej skupiny fiduciárnych povinností, pričom na majoritného spoločníka sa v zásade za určitých okolností prenášajú fiduciárne povinnosti riadiaceho orgánu). Výrazne do pôvodného konceptu zasiahla aj aplikácia ďalších zodpovednostných nástrojov voči spoločníkom (inštitút tieňového alebo skutočného riadiaceho orgánu), prostredníctvom ktorých sa na spoločníka môžu preniesť povinnosti riadiaceho orgánu (fiduciárne povinnosti/povinnosť starostlivosti a povinnosť lojality), a to v štandarde inak vyžadovanom pri riadiacom orgáne. S ohľadom na uvedené rôzne prístupy, ako aj rôzne zodpovednostné nástroje sa ukázalo ako nevyhnutné zodpovedať otázku zaradenia povinnosti lojality do širšej skupiny fiduciárnych povinností z komparatívneho pohľadu.

V monografii je riešený aj vzťah povinnosti lojality k iným generálnym klauzulám (dobré mravy) a fiduciárnym povinnostiam (povinnosť starostlivosti, povinnosť konať v dobrej viere) a k ďalším inštitútom, ktoré môžu taktiež viesť k vyvodu zodpovednosti voči spoločníkom. Práve ďalšie zodpovednostné nástroje voči spoločníkom nás nasmerovali aj na fiduciárne povinnosti riadiacich orgánov a následne na vzťah týchto povinností k povinnostiam spoločníka (k rozdielom v ich postavení, a tým aj očakávaným povinnostiam).

Konfrontácia rôznych jurisdikcií nevyhnutne vyvolala aj problém terminologický. Snažili sme sa o zachovanie terminologickej autenticity, rozdiely v obsahoch pojmov sme sa snažili objasniť alebo, kde to bolo prípustné, označiť

pojmom všeobecným (povinnosť starostlivosti², riadiace orgány³), ktorý nepoprie ich význam v jednotlivých právnych poriadkoch.

Zvedavosť a hľadanie odpovede na uvedené základné otázky prirodzene viedli k snahe zodpovedať ďalšie súvisiace otázky, ktoré súborne vyústili do spracovania tejto monografie. Snaha bola o zovšeobecnenie poznatkov a prístupov zaužívaných v kontinentálnom práve a v anglo-americkom právnom prostredí. Monografia vychádza zo širokého spektra zdrojov s cieľom predostrieť pohľad univerzálny a nezaujatý. Aj keď práve snaha o univerzálnosť viedla k poznaniu vplyvu kultúry krajín, ktoré výrazne pôsobia na chápanie postavenia spoločníkov v obchodnej spoločnosti, a to najmä vplyvom ekonomickej kultúry a jej transportovaním do konkrétnych spoločenských vzťahov. Ukázalo sa, že pôvodne plánované hľadanie presných hraníc a konštantných pravidiel je oveľa náročnejšie a pravidlá majú svoje výnimky alebo mnohé odtiene ich aplikácie v živých korporačných vzťahoch, no a každá atitúda má aj svojho skeptika.

Problematika je spracovaná ako komparatívna štúdia povahy a aplikácie povinnosti lojality v korporačných vzťahoch vo vybraných zahraničných jurisdikciách. Porovnáva prístup vybraných jurisdikcií, za akých konkrétnych skutkových okolností bola vyvedená zodpovednosť z porušenia povinnosti lojality, v akých prípadoch bola aplikácia povinnosti lojality riešením konfliktu a aké zodpovednostné sankcie boli súdom uložené. Snahou bolo analyzovať prístupy vybraných jurisdikcií, syntetizovať prostredníctvom spoločných znakov dosiahnuté poznatky a, pokiaľ to bolo možné, v závere abstrahovať. Neobišli sme slovenskú právnu úpravu, ktorá navonok možno javí znaky ignorancie povinnosti lojality spoločníkov, avšak v skutočnosti v nej nie je povinnosť lojality až tak dobre schovaná. Faktom však zatiaľ ostáva, že v rámci možností vykonanej rešerše rozhodnutí slovenských súdov je povinnosť lojality spoločníkov kapitálových spoločností ešte slovenskými súdmi povinnosťou detailne neprebádanou.

Spracovanie tejto monografie by nebolo realizovateľné bez možnosti uskuotočnenia výskumu aj priamo v autentickom prostredí, v tomto smere ďakuje me za túto príležitosť Univerzite v Pittsburghu (Ruth Crawford Mitchell Fellowship), Univerzite v Innsbrucku (APVV), WU vo Viedni (VGR Stipendium).

² Vzhľadom na terminologické rozdiely medzi jednotlivými jurisdikciami, avšak obsahovú zhodnosť pojmov *odborná/náležitá starostlivosť*, *starostlivosť riadneho hospodára*, *duty of care*, *Sorgfaltspflicht/Sorgfalt eines ordentlichen/und gewissenhaften/Geschäftsmannes/Geschäftsleiters* používame pre zovšeobecnenie jednotný pojem „povinnosť starostlivosti“.

³ Pojem „riadiace orgány“ používame ako pojem všeobecný pre štatutárne orgány, riaditeľov, konateľov, predstavenstvo.

PRVÁ KAPITOLA

POVINNOSŤ LOJALITY A FIDUCIÁRNE POVINNOSTI

1.1 Povinnosť lojality spoločníkov a iné zodpovednostné nástroje

Korporačné právo je primárne zamerané na reguláciu troch záujmových skupín, a to spoločníkov, riadiace orgány a veriteľov.⁴ Každá skupina má svoje práva a povinnosti a rôzne záujmy. Ich vzťahy sa v rámci existencie spoločnosti môžu meniť, a to aj v závislosti od zmeny ich záujmov a pozícií v rámci uvedených skupín. V rámci jednotlivých skupín dochádza ku konfliktu medzi ich záujmami. Samozrejme, nie je vylúčený súbeh pozícií v rámci rozdielnych skupín, spoločník môže byť súčasne veriteľom spoločnosti a členom riadiaceho orgánu. V spoločnostiach s rozptýlenou štruktúrou spoločníkov a ich väčším počtom je obvyklé delegovať rozhodovaciu kompetenciu na menšiu skupinu – riadiace orgány. V prípade spoločností s ohraničenou vlastníckou štruktúrou nie je výnimočné, že osoby spoločníkov obsadia riadiaci orgán; v takom prípade je oddelenie spoločníkov a riadiaceho orgánu viac-menej umelé.⁵ V rámci rôznosti záujmov dochádza ku konfliktu medzi jednotlivými záujmovými skupinami, pričom jedným z nástrojov na zvládnutie týchto konfliktov je povinnosť lojality. Povinnosť lojality je prítomná v každej spoločnosti a v každom spolku.⁶

Postavenie spoločníkov je odlišné od postavenia riadiacich orgánov. Spoločníci sú chránení štítom spoločnosti a môžu sa vďaka tomu cítiť bezpečne a neohroziteľne. Oddelením vlastníctva spoločnosti od ostatného majetku spoločníkov získali spoločníci ochranu pred veriteľmi spoločnosti a limitované rúčenie za záväzky spoločnosti. Na druhej strane ani veritelia spoločníka nemôžu automaticky siahnuť na majetok spoločnosti a uspokojiť z neho svoje pohľadávky voči spoločníkovi. Ďalším dôsledkom uvedenej ochrany je nemožnosť voľne si „vybrať“ podiel spoločníka zo spoločnosti.⁷

⁴ DAVIES, P. *Introduction to Company Law*. Oxford : Oxford University Press, 2010, s. 4.

⁵ Tamže, s. 5.

⁶ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*. 3. Auflage. Köln, Berlin, Bonn, München : Carl Heymanns Verlag KG, 1997, s. 588.

⁷ KRAAKMAN, R. et al. *The Anatomy of Corporate Law*. Oxford : OUP, 2017, s. 6.

Avšak nielen širokú rozhodovaciu pôsobnosť riadiacich orgánov, ale aj komfort spoločníkov a ich bezpečný prístav potom narúšajú nástroje, ktoré ich limitujú pri zneužití ich postavenia. V prípade spoločníkov sú týmito nástrojmi doktrína skutočných alebo tieňových riaditeľov (*de facto/shadow directors*), pravidlo absolútnej priority alebo podriadenosti pohľadávok spoločníkov v insolvenčných procesoch a prepichovanie korporátneho závoja (*piercing the corporate veil*). V niektorých jurisdikciách sa uvedené štandardy aplikujú v skupinách spoločností.⁸ Medzi nástroje zasahujúce do ich postavenia a limitujúce rozhodovací priestor spoločníkov patrí aj povinnosť lojality.

Povinnosť lojality štandardne prináleží členom riadiacich orgánov. Povinnosť lojality riadiacich orgánov je manifestovaná aj prostredníctvom konkrétnych povinností, ako je zákaz konkurencie, zákaz využitia korporátnych príležitostí, zákaz zneužitia vnútorných informácií, povinnosť mlčanlivosti. Môže byť prekvapivé, že povinnosť lojality by mala byť vyžadovaná aj od spoločníkov. Je nepochybné, že riadiace orgány sú povinné konať v záujme spoločnosti a všetkých jej spoločníkov.⁹ Môže sa zdať, že spoločníci vzhľadom na svoju niekedy pasívnu úlohu investorov nemôžu byť takou povinnosťou zaťažení. Celosvetový vývoj v korporáčnom práve, zmeny na finančných trhoch v obchodnej praxi modifikujú spoločnícku demokraciu a vedú k zmenám v spoločníckych štruktúrach a k silneniu moci a aktivizmu inštitucionálnych investorov, ako aj k posilneniu postavenia minoritných spoločníkov. Sila inštitucionálnych investorov sa prejavuje vyvíjaním tlaku na riadiace orgány a vplyvom na ich rozhodovanie, ktoré nemusí byť na prospech spoločnosti alebo jej ďalších spoločníkov. V tomto kontexte sa vyvíja aj diskusia ohľadom povinnosti lojality spoločníkov, či a za akých okolností zaťažuje spoločníkov, či zaťažuje všetkých spoločníkov bez

⁸ Tamže, s. 131.

⁹ Koho záujem majú riadiace orgány sledovať nie je v jednotlivých právnych úpravách jednotné. Koho záujem je určujúci, je ovplyvnené záujmovým modelom, ale taktiež aj vnútroorganizačnou štruktúrou a vzťahom riadiaceho orgánu a spoločníkov, konkrétne jeho povinnosťou nasledovať pokyny spoločníkov. Príkladom je nemecká právna úprava spoločnosti s ručením obmedzeným, podľa ktorej je konateľ v zásade viazaný pokynmi spoločníkov a ktorá neobsahuje explicitné vyjadrenie povinnosti lojality konateľa (GmbH) na rozdiel od akciovej spoločnosti, v ktorej sú členovia predstavenstva pri rozhodovaní nezávislí a sú povinní konať „zum Wohle der Gesellschaft“ (§ 93 dAktG). Companies Act 2006 obsahuje povinnosť v § 172 „to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole“. Ustanovenie § 70 AktG obsahuje povinnosť predstavenstva viesť spoločnosť „wie das Wohl des Unternehmens unter Berücksichtigung der Interessen der Aktionäre und der Arbeitnehmer sowie des öffentlichen Interesses es erfordert“.

ohľadu na to, či sú kontrolovanými alebo kontrolujúcimi (väčšinovými alebo menšinovými spoločníkmi), komu je táto povinnosť lojality adresovaná.

V porovnávaných právnych poriadkoch nenachádzame samostatnú definíciu povinnosti lojality. Povinnosť lojality je generálnou klauzulou. Rovnako ako aj iné všeobecné povinnosti, resp. generálne klauzuly môže byť považovaná za povinnosť vágnu a amorfnú, v niektorých prípadoch poskytujúcu konkrétne riešenia, v niektorých nie.¹⁰ Povinnosť lojality určuje obsah a limit spoločníckych práv a je označovaná za bariéru výkonu práv spoločníka.¹¹ Spoločnícka lojalita potrebuje nevyhnutne na svoje zhmotnenie konkrétnu situáciu, konkrétny prípad, ktorý ju zmaterializuje v korporátnom živote¹², obsah a rozsah povinnosti lojality bude závisieť od konkrétnych okolností.¹³ Na povinnosť lojality možno nahliadať aj ako na výkladové pravidlo¹⁴, v rámci ktorého sa interpretujú jednotlivé povinnosti nositeľa tejto povinnosti.

Porovnávané právne úpravy pristupujú k vyžadovaniu tejto povinnosti od spoločníkov rozlične, avšak niektoré prístupy k povinnosti lojality a jej vyžadovaniu vo vybraných jurisdikciách je možné zovšeobecniť a generalizovať situácie, v ktorých je aplikovaná. Napríklad v rozhodnutiach amerických súdov sa môžeme najmä pri spoločnostiach s jednoduchou spoločníckou štruktúrou bez diverzifikácie a s prepojením majority spoločníkov na riadenie spoločnosti stretnúť s názorom, že spoločníci majú fiduciárne povinnosti.¹⁵ Vo Veľkej Británii je využívaný inštitút tieňového alebo faktického riadiaceho orgánu, ktorým môže byť aj spoločník. V nemeckom právnom prostredí predstavuje povinnosť lojality časť nepísaného právneho poriadku etablovaného popri individuálnych prejavoch povinnosti lojality v zákone. Povinnosť lojality spoločníkov je považovaná za právny základ postavenia spoločníkov, za ich všeobecnú povinnosť

¹⁰ KLEIN, A., COFFEE, J. C., PARTNOY, F. *Business Organization and Finance, Legal and Economic Principles*. Thomson Reuters/Foundation Press, 2010, s. 71.

¹¹ SÄCKER, F. J., RIXECKER, R. *Schuldrecht Allgemeiner Teil, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2*. 5. Auflage. München : Verlag C. H. Beck, 2007, s. 156.

¹² FLEISCHER, H. Mitgliedschaftliche Treuepflichten: Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven. In *Der Gesellschafter*. 2017, č. 6, s. 362.

¹³ RAISER, T., VEIL, R. *Recht der Kapitalgesellschaften*. 4. vydanie. München : Verlag Franz Vahlen, 2006, s. 441 – 443.

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 26. júna 2007, sp. zn. 29 Odo 387/2006.

¹⁵ ANABTAWI, I., STOUT, L. Fiduciary Duties for Activist Shareholders. In *UCLA School of Law, Law-Econ Research Paper No. 08-02, Stanford Law Review*. 2008, vol. 60, s. 12. Dostupné na: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1089606>.